

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 23, GOD. II, BEOGRAD, UTORAK, 10. JUL 2007.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.co.yu, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 24. jula

MIXER

Piše: Milica Jovanović

TELA KOJA NIŠTA NE ZNAČE

Politike tela i ekologija

Ove godine, ubrzo nakon prigodnog obeležavanja peto-oktobarskog prevrata, u Beogradu će se održati panevropska ministarska konferencija „Životna sredina za Evropu“. Kako teku pripreme? Iskustvo, naime, nalaže oprez.

KA DEPONIJU

„Sjećam se kada sam u jesen 1986. godine bio u Beogradu, pozvali su me na Oktobarske susrete“, pričao je nedavno poznati zagrebački profesor i književnik Zvonko Maković, opisujući okolnosti jedne od svojih poslednjih poseta *antebellum* Srbiji. „U pozivu je stajalo da je tema Susreta 'Apokalipsa danas', i ja se iskreno obradujem jer sam tada i sam bio ponesen rastućim ekološkim problemima u svijetu. Proveo sam po Njemačkoj neko vrijeme, rasla je svijest o zagađenju, kisele kiše su uništile dobar dio Njemačke, Poljske, ubrzano je nestajala pijaća voda, šume se nisu obnavljale. Bila su to bitna obilježja apokalipse, i ja sam za Oktobarske susrete pripremio izlaganje o kiselim kišama. Međutim, došao sam u Beograd i uglavnom sam danima slušao o mučenju Srba na Kosovu i sataniziranju Albanaca. Bio sam potpuno šokiran da je sukob dvije nacije globalni problem. Ja sam potpuno promašio temu, Beograd se spremao na rat a ne na spasavanje prirode.“

Ko se zapravo zbio u ovoj komediji nesrećnog ishoda, profesor Maković ili organizatori Oktobarskih susreta pisaca? Sve su šanse na strani naivnog profesora, koji nije upoznat sa ovdašnjim shvatanjima globalnih problema, no naknadno iskustvo upućuje na sasvim drugačiji smisao peripetije. Narušavanje uobičajenog značenja termina „apokalipsa“, kroz lokalizaciju njegovog opsega, ukazuje se kao nehotični lapsus socijalnog pakta, jezička parapraksa koja otkriva potisnutu želju.

Pad srpske zajednice u histerični diskurs, po čijem će se podzemlju u to vreme deliti i njegov prvi štampani dokument, praćen

TELA ZATRPANA SMEĆEM I SAMA SU SMEĆE, ALI TO NISU POSTALA ČINOM DOVITLJIVOG PRIKRIVANJA TRAGOVA ZLOČINA, VEĆ JOŠ U VREME DOK JE U NJIMA BILO NEPOVOLJIVOG ŽIVOTA, ČIJU POJEDINAČNU VREDNOST ZLOČINAC SMERA DA PONIŠTI

je konstituisanjem specifičnog jezika metafora, razumljivog samo unutar grupe. Ubrzo će postati sasvim svedeno da li se u javnom polju brblja o astrologiji, turbofolku, svetskim zavetima i neprijateljima nacije, božanskoj pravdi i etničkom pravu - primat nad porukom preuzima jezik i stil njenog prenosa. „U zajednicu je uključen samo onaj koji ih može shvatiti, ili može doći do takvog shvatanja, dok je onaj, ko to ne shvata i ne može shvatiti, isključen“.¹

Smislen dijalog o životnoj sredini otežan je ne samo zbog jezičkog okruženja, u kom su značenja pomešana snagom političkog konteksta, već i zato što se tema o kojoj bi trebalo razgovarati nalazi s one strane granice razumevanja, s one strane mesta na kom se zaustavlja mišljenje. Reč „čišćenje“ u Srbiji još dugo neće značiti održavanje lične ili ambijentalne higijene, uklanjanje posledica zagađenja reka ili zemlje.

Ali, gde bi se, dakle, mogao desiti događaj prikriven u srpskoj metafori apokalipse? Zvonko Maković bi se svakako iznenadio, jer kontekst se ovog puta zapravo tiče nauke o zaštiti životne sredine. Metafora vodi na deponiju.

MIXER

Milica Jovanović: Tela koja ništa ne znače

CEMENT

Dejan Ognjanović: Da, sjećam se

ARMATURA

Branislav Jakovljević: Kraljevo, Kragujevac... Srebrenica
Saša Čirić: Kinder jaje

VREME SMRTI I RAZONODE

Tomislav Marković: Ne dirajte mi Kosovo

BULEVAR ZVEZDA

MARKOVIĆ, Mihajlo

su smećem i nad njima su stvarane deponije. Zloglasni logor Luka u Brčkom, na primer, gde je mučeno, ubijano ili iz kog je na streljanje odvođeno muslimansko stanovništvo - danas služi kao

smetlište. „Masovna grobnica zatrpana smećem“ naslov je prošlogodišnje vesti o početku ekshumacije grobnice streljanih bošnjačkih civila iz sela kod Prijedora. Prošle godine na širem području Mostara počelo je i istraživanje prve od više divljih deponija, za koje se sumnja da kriju masovne grobnice.

„Masovna grobnica u Zvorniku pokrivena smećem“, glasi još jedna od sličnih vesti: „Vlasti u Zvorniku su nastavile odlagati smeće iz cijele općine na privatno zemljište u dolini Sultanovići u blizini Zvornika. Na ovoj lokaciji se takođe nalaze četiri sekundarne grobnice iz srebreničkog masakra, i vjeruje se da se u četiri odvojene grobnice ispod i oko smeća nalazi oko 320 tijela. Kamioni općinskog komunalnog preduzeća dnevno odlože između 30 i 35 tovara smeća koje polako tinja, potencijalno izazivajući nepopravljivu štetu tijelima koja se nalaze ispod njega, i time uništavajući dokaze koji se trebaju koristiti u budućim suđenjima za ratne zločine u vezi sa srebreničkim masakrom...“

Tela albanskih civila ubijenih tokom sukoba na Kosovu, ukoliko nisu spaljena, razvožena su po Srbiji u hladnjačama. Jedna od njih gurnuta je u veštačko jezero Perućac, koje je i samo pretvoreno u svojevrsnu deponiju - sredinom 2005. procenjeno je da se na oko 20 kilometara jezera u granicama Srbije, nalazi 60.000 kubnih metara raznog čvrstog otpada.

Jama na policijskom poligonu u Petrovom Selu, nad kojom su streljana braća Bitići - čiji su leševi kasnije otkriveni u masovnoj grobnici - iskopana je pod izgovorom da će služiti za odlaganje smeća. U svojoj ispovesti, vozač kamiona kojim su prevoženi leševi albanskih civila

sa Kosova u Bor, kao moguće krajnje odredište leševa navodi topionicu i deponije jalovine.

STRAH OD ČIŠĆENJA

Brutalnost zločina efektno je upotunjena planom integracije mesta zločina u životnu sredinu na Balkanu, čiji uobičajeni prizor ne nalikuje prigodnim razglednicama već otkriva život zajednice u kojoj još nije savladana lekcija da održavanje lične higijene prevazilazi granice fizičkog tela. To je društvo u čijim se reprezentativnim gradovima deca, bez obzira na rasni, etnički ili socijalni status svojih porodica, igraju među pikavcima, plastičnim kesama i sivim naslagama smoga, dok po unutrašnjosti priručne deponije niču u stabilnoj proporciji sa

www.kosmoplovci.net

BLOK BR. V

TRAGVI POD ĐUBRETOM

Dvadesetak godina kasnije, ratovi su okončani, heroji su osvanuli na međunarodnim poternicama, dok su se njihovi inspiratori povukli u hlad institucija. U Srbiji zatrpanoj smećem, nove političke elite i dalje su nezainteresovane za zaštitu prirodnih resursa, promociju održivog razvoja i zdrave životne sredine - podržane prećutnim konsenzusom da je đubre bolje ostaviti tu gde jeste. Đubre, naime, krije zločin.

Srpski odredi za *asanaciju terena* usvojili su tokom ratova devedesetih specifičnu strategiju zametanja tragova zločina, posebno kada je reč o masovnim ubistvima civila. Masovne grobnice - pre svega sekundarne i tercijarne, koje po prirodi stvari ukazuju na organizovanu realizaciju planiranog zločina - zatrpane

nestajanjem šuma, pijaće vode i obradivih polja.

Nezahvaćena verskom i političkom reformacijom, koja će za dominantnu predstavu političkog organizovanja zajednice uvesti *ugovor razumnih* (starozavetni Bog sa Avramom, Hrist sa apostolima - konačno, država sa građanima), Srbija se i danas oslanja na pagansko nasleđe hilozoističkih predstava, iz kog izvire analogija ljudskog tela sa političkim subjektom - državom, nacijom - a koja podrazumeva međusobnu organsku povezanost članova zajednice. Poslovična nevažnost pojedinačnih tela u zajednici koja sebe opaža kao *organsko biće*, u Srbiji se razvila u koncept uzajamne neodgovornosti.

Mada je neizvestan ishod besmislene diskusije o bitnim karakteristikama *srpstva*, bar jedna od njih čini se nespornom - zamišljeno telo srpske zajednice danas je označeno smećem koje ga okružuje. Zazor od čišćenja i uklanjanja otpadaka, odgovara diskursu u kom su zločini uvek tuđi, makar ih počinio i član zajednice, u kom zajednica ne samo da nije kriva već nije ni odgovorna za ponašanje pojedinaca.

KUDA S „POKVARENIM“ TELIMA

Naravno, članovi zajednice nevažni su samo ukoliko su upotrebljivi. *Tuđa* ili iz nekog razloga nefunkcionalna tela, jasno je, narušavaju zdravlje celine, i ona postaju „virusi, bolesti, patogeni elementi, paraziti“. Ni devedesetih ni danas, svakako, javni govor ove vrste nema saznanju vrednost već snagu performativa. On ne može da bude istinit ili lažan, iako može da implicira istinitost ili lažnost drugih iskaza, što je i presudan oslonac političkih *performera*. Uzgred, omiljeno sredstvo podriivanja značenja u javnom govoru je i „zbunjenost prevodioca“ - posrbljavanje tehničkih termina, kakvo je recimo uvođenje pojma „svetovna“ umesto „sekularna država“ u novi Ustav, ili razgaljeno poigravanje terminima „hvatanje“ i „hapšenje“.

Ipak, srpski diskurs frustracije nije razvijen do kraja, i mada označena u jeziku, mnoga *narušiteljska* tela nikada nisu formalno označena prepoznatljivim vizuelnim kodovima koji omogućavaju identifikaciju socijalne prljavštine, ekskramenta. Organizovani, sistematski progon pripadnika druge rase, vere ili nacije - poput eksplozivne, nezadržive reakcije bolesnog organizma, dijareje? - ograničen je na grupe čija ih svojstvena kultura odevanja i ponašanja dovoljno razlikuje. Sve rigidniji kriterijumi pripadanja *srpskom biću* dozvoljavaju i povremena odstupanja, odabrana po naročitoj ekskluzivnosti, kao što je to slučaj sa „srpskim zetom“ iz Afrike, koji će zahvaljujući tečnom psovanju na srpskom u javnosti biti predstavljen kao „naš čovek“.

Mada su organizovani ratni pohodi danas stvar mračnog i zaboravljenog prošlog veka, žrtve nasumičnog etnički motivisanog nasilja ili osobe uskraćene za ravnopravno učešće u društvu usled svog telesnog hendikepa, najčešće se ne bi složile da je odsustvo države u sistematskom sprečavanju diskriminacije i zločina mržnje (od verbalnog do fizičkog), sasvim spontano.

No, gde i danas završavaju nečista ili „pokvarena“ tela - u doslovnom, mehaničkom smislu ili na nivou biološke ili simboličke oznake razlike, kao i ona koja su sama sebe ekskomunicirala iz celovitog organizma nacije ili rase, pokvarenim ponašanjem ili mišljenjem? Na smetlištu.

Broj „nehigijenskih naselja“, eufemizmom prikrivene tragedije romske populacije u Srbiji, svedoči da su rasna geta u Srbiji pretežno organizovana oko deponija. Skrivena pod sme-

ćem, leže tela ubijenih neprijatelja srpstva. „Pokvarena“ tela ili njihovi *pokvareni* vlasnici upućeni su na smetlište jezika.

Deo kontingenta tuđih tela svojevremeno je dopremljen i do srbijanske prestonice, da u srednjovekovnom postupku svedoči o tome šta pobednik radi sa neprijateljima. Umesto javne poruke protivniku, ovaj morbidni gest zapravo se ukazuje kao tajni podsetnik sopstvenoj „vojsci“, čije je rasulo i izdaja možda već na vidiku. Još jedno odstupanje od srednjovekovnih običaja: leševi neprijatelja pod gradskim zidinama govore o borbi - ravnopravnoj razmeni surovosti, bar do onog odlučujućeg, poslednjeg trenutka borbe prsa u prsa - a njihovo oružje vraća se u upotrebu kao ratni plen. Leševi pokopani u sekundarne grobnice u Batajnici bili su naoružani „grickalicama za nokte, duvanskim kesama, klikerima“ i drugim ličnim predmetima, potpuno neupotrebljivim „pobedničkoj“ strani, pa su zatrpani u jame zajedno sa telima.

Samo postojanje masovnih grobnica predstavlja kršenje međunarodnog prava i običaja ratovanja, budući da je dostojanstven odnos prema mrtvima obezbeđen odredbama Prve, Treće i Četvrte Ženevske konvencije. Ali ono što bi srpsko društvo restriktivnog humanizma zaista trebalo da zabrine pre nego konvencije savremene civilizacije, jeste sve suženiji prostor akcije domaćih *protivnika tela*. Truizam je da na koncu nikakvo telo neće valjati ako nije deo onog zamišljenog srpskog bića, koje vešto izmiče bilo kakvom razumnom zahvatu mada je i dalje vraški ubedljiv argument zastrašivanja.

RATNIČKE JEZIČKE PRAKSE

Tela zatrpana smećem i sama su smeće, ali to nisu postala činom dovitljivog prikrivanja tragova zločina, već još u vreme dok je u njima bilo neponovljivog života, čiju pojedinačnu vrednost zločinac smera da poništi. Namera je artikulirana jezikom lišenim uobičajenog značenja, birokratskom terminologijom organizovanog zločina, u kom ljudska bića postaju „paketi“ a ubistva „rešavanje problema“. U romanu *Zima u osvit*, danskog pisca Jensa Martina Eriksona, *epski subjekt* zločina otkriće da su stroga pravila leksike i semantike deo ratničke obuke, i da po njenom okončanju ništa više neće biti moguće reći drugačije. Odmaknut od stvarnosti koju smera da opiše, jezik će takođe postati sredstvo zločina. Njime se više neće moći razigravati duh, niti se obračati bilo kome izvan serkla poznavaoa koda, jer se Drugi ne može ni voleti ni razumeti. Drugi je paket. Smeće. Takav jezik trijumfuje i danas. Zločinci su i dalje nepoznati, skriveni u bezobličnoj naraciji posleratnog nacionalnog mita, pojmova neodređenih ili već razorenih značenja. Biti subjekt, znači iskusiti svet kao smislenu celinu, a jezik u tome igra presudnu ulogu. Međutim, vrsta jezika koji se koristi, *žanr* diskursa, neposredno utiče na istinu koju smo u stanju da proizvedemo. Nije li onda vreme da pomislimo kako znatan deo našeg znanja izvire iz etičkog delovanja, i da je nepristrasno opažanje fantazam, štaviše opasan u savremenoj Srbiji? Ili rečima Branke Arsić, „Bilo bi dobro kad bismo mogli saznati i zadobijati istinu, a da pri tome budemo daleko od onoga što saznajemo, da ga ne podnosimo i ne trpimo, da ga ne iskušavamo, radosno ili ne, svojim vlastitim telom. Tada bismo mogli saznati nedodirnuti onim što saznajemo, tada bismo bili strašno osigurani protiv svih susreta sa onim što saznajemo.“ Ah, kako bi bilo dobro, ali nije moguće. Jedan susret, *strašniji* od svega što možemo zamisliti, još uvek nas očekuje ■

CEMENT

Piše: Dejan Ognjanović

DA, SJEĆAM SE

Zoran Živković, *Amarkord*, Laguna, 2007.

Ime Zorana Živkovića dugo je vremena bilo sinonim za naučnu fantastiku (SF) zahvaljujući njegovom višedecenijskom pregalaštvu na polju izdavanja ove vrste (sub)literature, ali i njegovim pionirskim radovima iz teorije tog žanra. Kada je, pomalo iznenada, ovaj autor odlučio da se pozabavi pisanjem proze, neki su, po inerciji, nastavljali da ga svrstavaju u SF, iako je on sam stalno isticao da to što piše nije naučna fantastika. Ako se pomnije zagledamo u Živkovićevo pisanje, uvidećemo da njegovo *ostranjenje* nije ukorenjeno u uobičajenim motivima SF-a. Začudnost njegove proze odbija racionalizaciju tipičnu za američku žanrovsku prozu i umesto toga pokušava da se približi magijskom realizmu koji su patentirali južnoamerički pisci poput Borhesa ili literarnoj fantastici jednog Ruždija i Bulgakova (s kojima je na zadnjoj korici ovog izdanja upoređen).

Njegova najnovija knjiga *Amarkord* reklamira se kao roman-mozaik, sa nizom fragmenata-priča povezanih lajtmotivom *sećanja*. Ova forma za njega nije nova, kao ni motivi sećanja, priče i pripovedanja, biblioteke, odnosa pisac-čitalac (i, u širem smislu, stvaralac-konzument). U tom smislu, Živković je vrlo dosledan autor, čiji je svet prepoznatljiv ne samo zato što mu se on često vraća, već i zato što ovaj počiva na prizivanju nekih od najčešćih toposa književnosti XX veka. Aluzivnost *Amarkorda* se, pored ostalog, sastoji i u naslovima poglavlja pozajmljenim od klasičnih i svi-

ma poznatih književnih naslova, kao što su *Zločin i kazna*, *Vašar taštine*, *Čarobni breg* i sl. Bez brige: Živković neće, poput pomenutog Borhesa, posezati za opskurnim (ili fiktivnim) naslovima i autorima, i tako poljuljati vaše samopouzdanje govoreći o knjigama za koje niste ni znali da postoje. Iako, navodno, „nije prorok u svom selu“ (što često ističe u medijima i prilikom primanja nagrada), on kao da ipak žudi za populističkim prihvatanjem, ali tako da još uvek bude smatran „ozbiljnim“ književnikom. Zato Živković citira isključivo naslove koji će zvučati poznato čak i onima koji se sa njima susreću jednom godišnje, tokom ritualne posete Sajmu knjiga. Što je najbolje, od čitaoca se i ne traži da pomnije poznaje rečena dela, jer se piščevo aludiranje zaustavlja na *asocijativnosti* naslova, ne zadirući u specifičnosti njihovih tema ili ideja.

Ovaj postupak u *Amarkordu* ima učinak puke dosetke bez dublje konotativne vrednosti, i stvara utisak dubine tamo gde je zapravo nema. Konkretno, poglavlja sa pozajmljenim naslovima imaju repetitivnu strukturu radio-drama, utoliko što se bez izuzetka sastoje iz kratkih razgovora između dva junaka. Sećanje se, stoga, eksplicitno tematizuje kroz dijaloge likova. Utoliko je Živković „lagan“ pisac, zahvalan za čitanje u prevozu ili na plaži, budući da ne iziskuje preteranu koncentraciju, predznanje ili ulaganje u „čitanje između redova“: sve što je pisac imao da kaže, kazao je u samim redovima, kroz svoje likove. Njegova proza blaženo je lišena višeznačnosti ili, daleko bilo, ironije. To njoj, i pored svih literarnih aluzija i pokušaja očajuvanja, daje jednokratnu upotrebnost vrednost.

U pokušaju da bude što „univerzalniji“, Živković seče svaki mogući koren sa ovim (ili bilo kojim drugim) podnebljem, tako da njegovi likovi i ambijenti umesto u Srbiji iz ove, ili neke druge, paralelne stvarnosti, zapravo obitavaju u vazdušasto-bezličnom prostoru apstrahovanom od svake konkretnosti. Svedeni na tipove i funkcije, njegovi junaci su tek lutke od kartona u rukama autora, koji trbuhozboracki suflira njihove replike ogoljene do nivoa suve razmene informacija, bez ikakve životnosti ili lepote po sebi. To Živkovićevo pisanje, možda, čini pogodnijim izvoznim artiklom, budu-

1 Ernest Gellner, „Nations and Nationalism“. (Inače, u frejdrovskom rečniku „jezik metafora“ opisuje način na koji funkcioniše nesvesno, gde su lapsusi, nesvesni gestovi i snovi struktuirani kao vrsta metafore /Übertragung/ čije je pravo značenje, zahvaljujući „prenosu“, izmaklo cenzuri svesnog. Svesna upotreba termina apokalipsa, kao literarne metafore kojom se želi opisati sukob dve etničke grupe, sasvim je nezanimljiva za ovu priliku. Analogija s Frejdrovom analizom u naknadnoj rekonstrukciji stare anegdote, naravno, ne implicira da se psihopatologija grupe može izjednačiti s analizom individualnog nesvesnog.)

2 Opisujući spremnost nacije na saučestvovanje u genocid, američki filozof Bruce Wilshire koristi upravo dijareju kao metaforu reakcije svedenu na instinkt bolesnog tela.

3 Branka Arsić, „Šta sve telo može da radi?“, 1995.

ći da ima vrlo malo onoga što bi moglo biti „izgubljeno u prevodu“; suvoparan i obezličan do krajnje apstraktnosti, njegov „stil“ je lišen svakog soka i konkretnosti koji, inače, krase vrlo ruskog Bulgakova, vrlo argentinskog Borhesa...

Iako po sebi umereno zanimljive, crtice koje sačinjavaju prvi i najveći deo *Amarkorda* teško da se po svojim dometima suštinski razlikuju od zbirki priča „iz istog sveta“ nekih SF pisaca, poput Asimova i njegovih varijacija na *Tri zakona robotike* u zbirkama kakve su *Ja, robot* i druge. Dakle, to su manje ili više uspele dosetke sa mladim preokretom na kraju, koje će svežije delovati onima koji nisu čitali njihove bezbrojne varijacije u naučno-fantastičnoj obradi - dakle, čitaocima „ozbiljne“ književnosti. Ma koliko to bilo suprotno Živkovićevim ambicijama, prvi deo njegove zbirke je ipak bliskiji Asimovu nego, recimo, Borhesu, čija bi se *Opšta istorija beščašća* mogla, površno gledano, prizvati kao daleki model - samo da bi smesta bila prepoznata kao beskrajno kompleksniji, multidimenzionalni mozaik jednog autora-čitaoca koji, za razliku od Živkovića, ne pati od snobovštine u izboru svoje literature, i koji je u posedu alhemijskog umeća da u suvo zlato preobrazi i tzv. „trivijalne“ žanrove, što Živkoviću ipak ne polazi od ruke.

Čitalac će se uzalud probijati kroz minijature koje sačinjavaju prvi deo, očekujući da ukupna vrednost celine nekako prevaziđe ograničeno dejstvo delića, ali to se ne dešava, sem na najpovr-

ŽIVKOVIĆ CITIRA NASLOVE KOJI ZVUČE POZNATO ČAK I ONIMA KOJI SE SA NJIMA SUSREĆU TOKOM RITUALNE POSETE SAJMU KNJIGA. OD ČITALACA SE I NE TRAŽI DA POMNIJE POZNAJU REČENA DELA, JER PISAC NE ZADIRE U SPECIFIČNOSTI NJIHOVIH TEMA ILI IDEJA

šnjem nivou, kroz prizivanje „živih knjiga“ iz Bredberijevog *Farenhajta 451* u poslednjoj crtici tog dela *Amarkorda*. Što nas dovodi do drugog dela, naslovljenog „Trg“. „Poprište radnje drugog dela knjige,“ obaveštava nas uvek pouzdana zadnja korica, „jeste jedan prividno bezazleni gradski trg koji će postati žiža susticanja puteva četvoro protagonista u očajničkoj potrazi za lepotom.“ Avaj, ako zaronimo u konkretnost tog dela knjige, uvidećemo da je on dubiozno povezan sa prethodnim (budući da tema sećanja, koja dominira prvim delom, u drugome nije značajnije prisutna). Štaviše, mnogo jasnija veza sa prvim delom je u tome što je i drugi građen po načelu proizvoljnosti i površnih pokušaja zasenjivanja prostote, bez istinske supstance iza svoje začudne fasade. Naime, paralelnom montažom nam se prikazuju životi četiri sasvim obična lika koje povezuje potreba

za lepotom. Tako, jedna kelnerica sanja o svetu sačinjenom od knjiga, slepi ulični svirač o bojama muzike, čuvar u muzeju o svetu od slika, a čistačica i blagajnica jednog art-bioskopa - o beskrajnoj orgiji umetničkih filmova. *Deus ex machina* im niotkuda ostavlja: „zaboravljenu“ beležnicu kafanskoj knjigoljupki, „ostavljene“ umetničke skice muzejskom slikoljupcu, „zaostali“ DVD tetkici iz bioskopa i „udeljeni“ muzički CD u šeširu slepca. Ti predmeti ih, iz nekog razloga, navode da ostave svoje poslove i pohrle na trg, gde odjednom vide svet kao biblioteku, odnosno galeriju slika, tj. neprestano treperenje muzike i (isključivo artističkih) filmova.

I to je sve. Ushićenje bez pokrića, ekstaza bez sadržaja, apoteoza bez zasluge: „očajnička potraga za lepotom“ ovih likova završava se isforsiranim, usiljenim hepi-endom niotkuda, u kome slučaj obećava „dublji“ smisao u naizgled kompromitovanim egzistencijama. Tako Živković (u pokušaju da preotme deo fanovske baze poznog Pavića?), svojom prozom obećava iskupljenje polunačitanim domaćicama, čistačicama, kelnericama i slepcima, koje će njegov *Amarkord* podsetiti na nešto što su možda, davno, u nekom drugom životu, čitali ili bar poželeli da pročitaju. I ovo prisećanje biće ključni element koji će Živkovićevom sasvim običnom mađioničarskom triku prodavanja magle u očima čitalačkog sveta podariti auru „magije“. Da, sjećam se.. ■

ARMATURA

Piše: Branislav Jakovljević

KRALJEVO, KRAGUJEVAC... SREBRENICA

Protiv kulture beščašća

*

„Odjednom je počelo da puca. Okrenuo sam se prema zapadu i pao na zemlju. U istom trenutku, na mene su pali i moji drugovi i pokrili me. Znao sam da nigde nisam povređen. Mitraljez je prestao da puca. Čuli su se samo jauci, kukanje i ropac drugova koji su još bili živi. Zatim su se čuli puščani pucnji. Ovi pucnji su se čuli sve bliže meni. [...] Kako su mi se sve bliže približavali, razmišljao sam o tome gde će zrno da me pogodi i hoće li da me ubije, ili samo rani“.

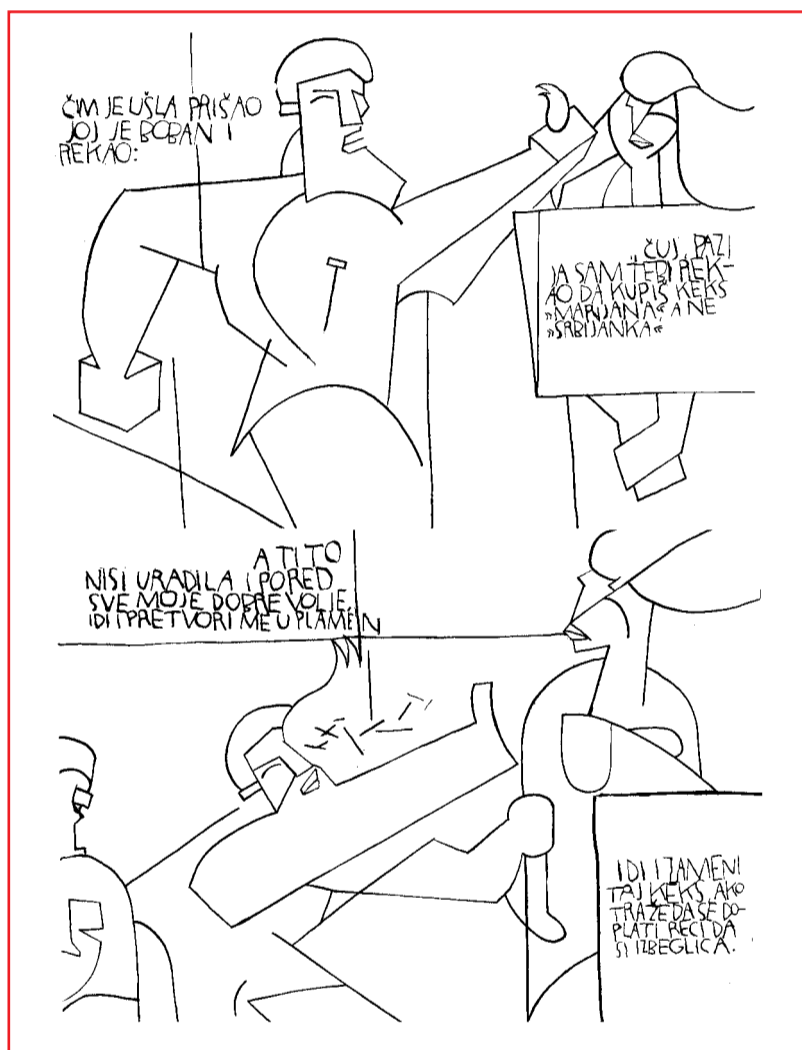
*

„Pao sam dole, i ne znam šta se onda dogodilo. Nisam razmišljao. Nije bila moja ideja da prvo padnem i tako preživim, samo sam pomislio da je kraj. Ne znam da li sam u tom trenutku ležao bez svesti, možda sam bio još uvek svestan, ali ne mogu tačno da se setim tog trenutka. Sve što znam je da, dok sam ležao dole, osetio sam bol u u desnoj strani grudi. Osetio sam bol na desnoj strani, ali ne znam da li sam bio ranjen, i osetio sam bol u desnoj ruci. I patio sam. Ali sam nastavio da ležim tako na stomaku sa glavom okrenutom u desno. Pored mene je bio čovek koji je dosta ječao. Ne znam da li je bio pogođen, možda je bio skoro mrtav. Ne znam ko je to bio. Sve što sam mogao da čujem bili su njegovi jauci. I ja sam patio, ali nisam vikao. Nisam kukao. Ne znam koliko ozbiljno sam bio ranjen. Čekao sam na još jedan metak da me pogodi i čekao sam da umrem“.

Ova dva sećanja sa masovnih stratišta predstavljaju iskustvo koje je možda suštinsko za dvadeseti vek: iskustvo masovnog, administrativno sprovedenog pogubljenja; iskustvo birokratski obezličene smrti; iskustvo potpuno proizvoljnog ubijanja, i isto tako slučajnog preživljavanja; iskustvo, zapravo osećaj, daha masovne smrti na potiljku, fizički pritisak mrtvih tela i onih koji polako, u mukama umiru; kao i iskustvo nemoćnog iščekivanja smrti, osluškivanja njenih glasova, njenih koraka, njenog rasuđivanja i njenog začuđujuće ljudskog lika. To je, rečju, susret sa smrću u statističkom paklu dvadesetog veka, u kome brojke, krajnji zbir i „čist račun“ postaju vredniji od svetosti svakog pojedinačnog života, i svake pojedinačne smrti.

Prvo od ova dva svedočanstva potiče iz masovnog streljanja u Kraljevu oktobra 1941. godine. Drugo, iz masovnog streljanja u Srebrenici jula 1995. Stavljajući ova dva iskaza jedan pored drugog, nije mi namera da uspostavim analogiju između zločina koji se desio nad Srbima i zločina koji su počinili njihovi sunarodnici. Još manje mi je namera da relativizujem jedan i drugi događaj u ime bezličnog, bezimenog i prečesto zloupotrebjenog humanizma. Na ovo poređenje podstakla me je poseta stratištu u Potočarima u julu ove godine (2004). Prizor koji sam tamo zatekao učinio mi se kao odjek onoga što sam, odrastajući u Kraljevu, doživljavao svakog oktobra: od fabričkih hala pretvorenih u sabirne centre, masovnosti pomena u kojoj se donekle ogleda masovnost zločina, sve do jezive sličnosti same topografije spomen parka (u oba slučaja radi se o nekoj vrsti prirodnog amfiteatra), i do ponavljanja opomene da se zločin više nikada ne ponovi. Zbog svega ovoga, kao i zbog zajedničkog iskustva preživljavanja masovnog pogubljenja stanovništva, gradovi kao što su Kraljevo i Srebrenica trebalo bi da imaju malo bolje i malo dublje razumevanje jedan za drugog. Zbog toga, ne zbog nostalgičnog „bratstva-jedinstva“ trebalo je da u Srebrenici bude tuce autobusa iz Kraljeva - umesto toga, došla su jedva dva autobusa iz čitave Srbije. Ali i zbog još nečeg: način na koji se ova dva događaja pamte i zaboravljaju govore rečito ne samo o prošlosti, nego i o budućnosti. I ne samo o bivšoj ideologiji, nego, još važnije, o jednoj ideologiji u nastajanju.

Razlike između dva događaja su rečite koliko i sličnosti. Dok su žrtve kraljevačkog streljanja ostale anonimne, u Srebrenici se žrtve ukopavaju pod imenom i prezimenom. To je, sa jedne strane, rezultat savremene tehnologije koja omogućava preciznu identifikaciju žrtava. Sa druge strane, skorija historiografija upo-

zorava na političko „licitiranje“ brojem mrtvih u masovnim zločinima u Kraljevu i Kragujevcu, koje je počelo odmah po završetku Drugog svetskog rata i dostiglo vrhunac početkom sedamdesetih. Ista istraživanja upućuju na transformacije u načinu obeležavanja ovih događaja u istom razdoblju, od parastosa i okupljanja porodica nastradalih do masovnih muzičko-scenskih svečanosti. U tom razdoblju, u Kraljevu je iznikao spomen park u kome su masovne grobnice obeležene redovima posećenih stabala. Sećam se da se govorilo da jedan grob izdvojen od ostalih pripada nemačkom vojniku koji je i sam streljan pošto je odbio da puca u nevine ljude. U Potočarima takvog groba nema. To može da tumači kako ko hoće. Ja bih se zadržao samo na tome da se čak i taj detalj uklapa u zvaničnu politiku SFRJ iz šezdesetih i sedamdesetih. Naime, trebalo je nekako ublažiti paradoks koji je nastao kada je tradicionalni krvnik počeo da zapošljava i hrani hiljade radnika koje naša industrija nije uspela da zaposli.

Na kraju, ono na šta ukazuje novija historiografija o zločinu u Kraljevu jeste zastrašujuća ideja nasilnog saobražavanja zločina jednoj ideologiji. Poslednjih trinaest godina, kritika te ideologije korišćena je da se objasne uzroci novih zločina i novih krvoprolića, u kojima su Srbi često bili počiniooci, a ne žrtve. Jedna ideologija, bezbedno smeštena u prošlost, korišćena je kao univerzalni odgovor na sva pitanja koja se tiču ne samo istorije, već i sadašnjosti. Uz to, evidentni su žurba i napor da se između nas i tih događaja sa početka i sredine devedesetih uspostavi što veća istorijska distanca. Sada je više nego ikada potreban zaokret od strategije zaborava ka strategiji pamćenja. „Licitiranje“ brojem mrtvih u Kraljevu i Kragujevcu pripada istom ideološkom obrascu koji se trudi da zločine kao što je onaj u Srebrenici potisne, i da ih svede na cenkanje sa Haškim tribunalom. I u jednom i u drugom slučaju radi se o instrumentalizaciji smrti. Ako se usudimo da imena gradova Kraljevo, Kragujevac i Srebrenica izgovorimo u istoj rečenici, to nije radi osude ili krivice, ili bilo kakvog uopštavanja te vrste, već radi iskoraka iz jedne kulture beščašća. Ona nema ni nacionalnost, ni granice, već se ogleda u zaboravljanju, mehanizaciji, ignorisanju i unižavanju smrti, tuđe i svoje ■

BETONJERKA
POLUMESECA

Samo što nismo ušli u Evropu. Naši momci upravo obijaju bravu.

Goran Dokna

Piše: Saša Ćirić

KINDER JAJE

ili vs. političarenja dece kukuruznog polja

Slobodno neka podigne ruku svako ko ima utisak da Ministarstvo inostranih poslova Vuka Jeremića predstavlja obdanište, a Narodna skupština pod Oliverom Dulićem fakultetski kampus koji se sprema za ekskurziju.

Zašto je Demokratska stranka na čelna mesta dve izuzetno značajne funkcije gurnula taze tridesetogodišnjake? Posredi je predsednikov sindrom „razrednog starešine“ i takozvanog „bašte“, duhovnika u manastiru koji ispoveda mlađe sveštenike. Boris Tadić bira osobe bez političke težine i izgrađenog kredibiliteta ne bi li njima manevrisao po svom nahođenju i bez rizika. Ova pragmatička postavka ismeva ugled državnih institucija, proizvođači imidž Srbije kao nezrele zemlje.

Godine 2002, s proleća nekako, na Skup o socijaldemokratiji u Skupštinu grada Beograda došli su predstavnici evropskog levog centra, među njima i 34-godišnji engleski laburista. Na moju konstataciju da je mlad politički funkcioner, odgovorio je da je u politici od svoje 15. godine. Upoznao je različite nivoe vlasti i organizacije stranke, učestvovao u rešavanju problema od socijalnih i ekoloških do unutarstranačkih. Tačno je da to nije mogao biti naš model, jer Srbija nije imala vremena za postupnu evoluciju. 90-ih se ludovalo i sazevalo brzo. Ali, današnje partokratsko voće je bljutavo gorko. Šta povezuje Miloševićevog mladog socijalistu Jeremića i junosu SPO-a Dulića, po ličnoj želji Danice Drašković inkorporiranog u Inicijativni odbor Studentskog protesta 1996/97? Kažu stručnost i perspektivnost. Ne sporim. Ali, uz neiskustvo, ima još nešto. Nesamostalnost i beskrajna servilnost, kompromis sa svima pre svake političke ideje i doslednog stava. To su ljudi od karijere, ljudi od gume, demokratska Srbija budućnosti.

Hoće li DS-deca na vlasti upropastiti državu ili njen politički kurs? Ne, jer je politika bazičnih državnih interesa definisana tako da joj ne bi odmogao ni sam Milošević, niti bi joj pomogla simbioza De Gola i Asteriksa. Pristustvujemo tranzicionom ismevanju politike putem infantilizacije njenih aktera. DS podučava da je mladost vrlina, ne potencijal; da je politika slika i utisak, ne sadržina i učinak.

Bez snage da raskrsti sa očevima odgovornim za ksenofobno huškanje i unormljavanje zločina, ova stranka nam podmeće svoju bezidejnu metiljavu decu, koja su lukrativno poturila leđa za teret njihovog kratkovidog oportunitizma i politike uvećanja bogatstva profitera svih fela ■

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

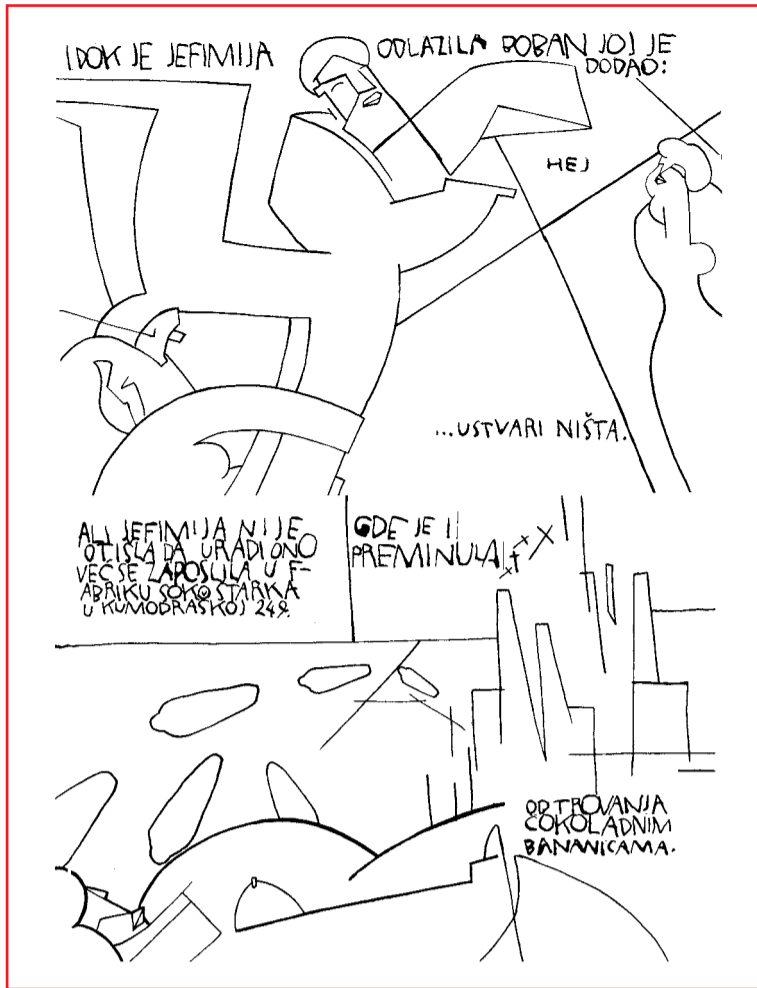
MARKOVIĆ, MIHAILO

MARKOVIĆ, Mihailo (Beograd, 24.02.1923), državni filozof i disident, logičar, akademik, učesnik i heroj NOR-a, kapetan JNA, ljubitelj uniforme, praksisovac, pa memorandista i naposletku ideolog SPS-a. Konspirativno ime - Pilja. Kao veoma mlad, sa četrdeset godina, ušao je u SANU, što je bio predsednik u praksi Akademije. Doktorirao je na Beogradskom univerzitetu sa temom *Formalizam u savremenoj logici*, kao i na Univerzitetu u Londonu sa temom *Pojam logike*. Od tada se njegova karijera i „naučna“ misao razvijaju mimo svake logike. Bio je žestoki podržavalac protesta 1968. Dok je Slobodan Milošević sve to gledao iz prikrajka, žureći potom u seminarsku biblioteku da sprema ispite, Marković je intenzivno učestvovao u prestoničkom životu akademske zajednice koja se zalagala za novu levicu. Sa grupom kolega isteran je sa beogradskog Filozofskog fakulteta 1974. Bio je urednik *Praksisa* i učesnik Letnje korčulanske škole. Uvek je bio na strani jačeg. U vreme krize sa IB-om, kritikovao je Staljinu, u doba samoupravnog socijalizma vatreno se zalagao za taj društveni koncept, tokom osamdesetih je radio na Memorandumu SANU i kritikovao samoupravljanje kao najgori od svih koncepata, potom je postao potpredsednik SPS-a i jedan od glavnih savetnika Slobodana Miloševića. Tokom devedesetih je revidirao svoje stavove po pitanju teorije zavere, u koju je do tada, tobože, oduvek sumnjao. Kao član Miloševićeve Komisije za reformu političkog sistema (pored Slobodana Vučetića) učestvovao je u proklamovanju stava o „bepartijskom pluralizmu“, sprečavajući uspostavljanje višestranačkog sistema u Srbiji. Krajem 2004. godine se pred Haškim tribunalom pojavio kao svedok odbrane Slobodana Miloševića. Danas je Marković veoma aktivan u odbrani Kosova. Nedavno je na Akademiji organizovao skup pod nazivom „Metodološki problemi istraživanja porekla Albanaca“, gde je nastojao da ospori njihovo ilirsko poreklo. Zapaženo je da se u okviru tog skupa došlo i do stava da bi se što pre trebalo pozabaviti proučavanjem DNK Albanaca.

Mihailo Marković je nosilac Medalje za hrabrost, Ordena zasluga za narod 3. reda, Ordena bratstva i jedinstva 2. reda, kao i Ordena rada 3. reda.

Njegova *Logika* još uvek je neprevaziđeno univerzitetsko učilo ■

BETON BR. 23 DANAS, Utorak, 10. jul 2007.

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Tomislav Marković

NE DIRAJTE MI KOSOVO

(Vojislav Koštunica, iz zbirke *Otvoreno pismo svetu*, ciklus *Prekid diplomatskih odnosa s mozgom*)

Veruj mi, cenjeni svete, u detetu ću ti dete
Ako mi svetinju pipneš,
Jer sveto je sveto, a veto je veto.

Verujem, spečeni Marti, pečeš se na tihoj vatri,
Maznuo si pare za plan,
Jer klan ti je vran, a plan nedoklan.

Samo legalno i po zakonu,
Sve sam dav'o na međunarodno pravo.
Eh, da je bilo sve po zakonu.

EU je EU, i ja to poštujem.
Tu su paragrafi, pa zagrabi
Nek' isto je i Srbini u Šiptaru,
Pa nek' se zna

Mojom su hladnjačom išli, u grobnicu se
moju stisli,

Uvek je uljeza bilo,
Jer ćuk je ćuk, a „škorpion“ je vuk.

Nikada žrtava dosta, što reče Čavoški Kosta,
I krv se prospe za tren,
Al' tren je tren, a plen je plen.

Sad mi je prekardašilo.
Imam srce Srbije u grudima što mi bije,
I neću da ga dajem.
Ne može u grudni koš da se uđe da se uzme tuđe,
Lepo vam kažem.

Ne dirajte mi Kosovo,
Na njemu sam se kurčio.
Sa osmehom na licu
Kalašnjikov sam nosio.
Ne dirajte mi Kosovo,
Tamo sam postao čovek,
Pravo muško, bog te molov'o,
I takav ću biti dovek.

Ludi smo, precenjени svete, pogotovo kada
nam prete,

Takvi smo oduvek bili,
Jer krv je tlo, a tlo je krv.

Ne pitaj šta bi sad bilo kad bi se ponovo zbio
Ono bombardovanje,
Jer Sloba je Sloba, a Voja je Voja.

Samo legalno, sve po zakonu,
Nemoj da te guja ujede da mi ovde praviš neredu,
Valjda razumeš naški.

Nismo mi mačji kašalj,
Jer ovde ima više ubica
Nego lica koja traži Tribunal haški.

Ne dirajte mi Kosovo,
Na njemu sam se kurčio.
Sa osmehom na licu
Kalašnjikov sam nosio.
Ne dirajte mi Kosovo,
Tamo sam postao čovek,
Pravo muško, bog te molov'o,
I takav ću biti dovek.
O, zar moram da vam ponovim,
Okanite ga se da vas Putin sve ne polomi ■